

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Советинин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1966 чылда
Тыва АССР-нин

1966 ч.
МАЙ
5
ЧЕТВЕРГ
№ 106 (6432)

Өртөз 2 көп.

СОВЕТ ПАРЛАЛГА

Бөгүн, майның беш — Совет парлаганың хуну, бистиң улустуң чыл бугу демдеглээр чакыл болган байырлыгы. Ол болза ленинчи гонимдер турттугунан массалык большевикчи солун «Правданың» үнүп эгелээзиниң хуну.

Владимир Ильич Ленинниң төдөрлөгүш социалисттик, амыг үеде коммунисттик тургузуушунуң идеялык чидик чөлсө, коллективтик агитатор, пропагандист болгаш организатор болуп совет парлаганың ажил-чоруулгазынче СЭКП-ниң ленинчи Төл Комитеди чугула кичээниң салып турар. Ооң улаанындан Совет Эвилелинде парлагга аажок сай-сыйрап өскөн болгаш улам калбарган, ам бистиң чуртувуста 7700 солуннар, 3845 журналдар хун бугу чырыттынып үнүп турар.

Солуннарның, журналдарның санының-даа, тиражының-даа хөйү-биле бистиң чуртувус делегейде бирги черни ээлеп турар. Россияның 1913 чылда чонунуң чүс кижи бурзунга чүгө 2 солун ажаап турган, ол сан ам Совет Эвилелинде 45 чедир беддэн. Бисте солуннар 58, а журналдар 46 дылдарда үнүп турары Коммунисттик партияның ленинчи национал политиказының ачызы, ооң амыдыралда боттанылганың улам-на чырыт-кылганчар херечизи болуп.

Чонунуң азулуг малбай индир турар совет парлаганың ролу амыг үеде, СЭКП-ниң XXIII съездининиң шийтирлерин бистиң улус чедиишкинниң боттандырып эгелээни эрес-маадырлыг ажил-иштиң хуннеринде улам-на беддэн. Марксизм-ленинизмниң идеяларын пропагандалаарына, партияның болгаш чазыктың шийтирлерин чонга тайылбырлап та-ныштырырына, ажил-агый, культура тургузуушунуң ээлчеглик сорулгаларын чедиишкинниң күүсөдиринче чонку мобилизастаарына совет парлагга, ооң коллективтери, журналистер, ажилчын болгаш кездэ корреспондентилер улуг амылды кылып турар.

Коммунисттик партияның болгаш Совет күүсүнүн бугу чүвени кимге, киминиң чазыг чорууга бараалгадып турар сорулгаларын боттандыра-рына партияның дузалачызы, чонга сүмеленчи болгаш кижизидикчи совет парлаганың хөгжүлдэрин бистиң республикадан безин көрүп болуп. Тывада ам үш республика солуннары, «Абсет дээш» деп хөй тиражыг солун, «Улуг-Хем» деп чечен чогаал алымангы үнүп турар. Республика солуннарының түс бугу тиражы дөрт-беш чыл мурнунда чүгө алды-чеди муң турган, ам 10—15 муң чедип турар.

Парлагга амылгына чонуну, хөй-ниитиниң киржилгезин улам кал-бартышкан, республиканың солуннары чамдык амылдарны кылган. Кор-респондент пункттарын болгаш бөлүктөрүн колхозтарда, совхозтарда, бу-дурлуге, албан организация коллективтеринде тургузулган, оларның би-жизан материалдарынын шынары улам экижиң турар. Тер-Халде С. Се-дип, Тождо А. Доржу, Мөңгүн-Тайгада С. Молдурга, Ан-Довуракта В. Ананин, Хаву-Асында О. Кордза шынаш бижикичлерин мантаары чептүг. Бистиң доктаал бижикичтеринде аны-бур мергежилдин ки-жилери бар, чимээ, агроном Н. Афонин, башкы А. Долча, зичи Д. Куу-лар, спортчу-фотограф В. Красников, инженер С. Кызыл-оол болгаш он-дас өскө.

Боттарының мурнунда салдыган сорулгаларын күүсөтпешкан, рес-публиканың солуннары, чурттуң өскө бугу парлаггазы шынаш, ажил-агый, культура тургузуушунуң хөргөзгө иделкейлик кирип, ылангыч СЭКП-ниң XXIII съездининиң шийтирлерин амыдыралга чедиишкинниң боттандырып дээш организатор болгаш кижизидикчи ролун улам күш-тедирип турар. Кездэ ажил-агыйның, үлөтүрүнүң, транспорттуң болгаш культураның моон сонгаары хөгжүлдэринче, ажилчы чонуну комму-нисттик кижизидилгезинче, чаз болгаш депшигеллик чүүлдерни деткирчи-не кичээниң салып чоруп республиканың бугу парлагга амылдарчылар-нын, журналистерин, амылчын болгаш кездэ корреспондентилерниң көп сорулгалы болуп.

Партияны амыдыралга, хөй-ниити ажил-чоруулга ленинчи прин-циптерин шыңгыры сагыры чугула. Шүгүмчүлөдү болгаш бот-шүгүмчү-лөдү чөр болганга улам калбартышкан, арагачы чалгаларыны, амыл кылбас тоянчаларыны, дүжүмгест биоректаттары, ажил-амыдыралга үлө-гөр чок кижилерин парлагга сойгалап илереди, оларны бугу-ниитиниң көрүлдэчинче, коллективтик кижизидилгезинче шийтирлерин дузалап тур-ар. Мооң-биле кады бистиң парлаггазы ажил-агый болгаш культура тургузуушунунда чедиишкиннери пропагандалаар, мурнакчыларны үлөтөр калбартып талазы-биле партияның идеялык, дайынчы чөлсө бу-луп.

Бо чылын бистиң республика мурнунга 21400 тонна сүт, 2050 тонна дүк, 19600 тонна эт болгаш 67 муң тонна тараа дужаар хүлээлгелиг. Беш чылдың баштайгы чылында салдыган ол чугула сорулганы чедииш-кинниң боттандырычы солуннар, ооң амылдарчылары болгаш бугу би-жикичлери чонку мобилизастар, социалисттик чарышты калбартып, пар-лаганың улусчу индир болуп хүлээлгезин, пропагандист, агитатор бол-гаш организатор болуп сорулгаларын амыдыралга боттандырап умжурлуг.

Доктаал хүлээп алган

СЭКП Улуг-Хем райкомунун хуралдар залында СЭКП-ниң XXIII съез-дининиң түнөөлөринде болгаш районун партия организациязының сору-лгаларының дугайында партия райкомунун секретары эш С. Буянды-нын илеткелчи районун партия активиниң хуралына чугаалашкан.

Партияныкче 11 кижи санал берген. Илеткелчи болгаш санал берген-дер районун ажил-агыйларында бирги кварталдын планының күүсөдө-ялиг болгаш чептестериниң база моон сонгаар сорулгаларының дугайында чугаалашкан. Хуралга чугаалашкан айтырлар талазы-биле эелгеретгел доктаалды хүлээп алган.

Мурнуку одуругда

Матчы баш сааны бүтүн кампа-лап, кыштагалашкыны аки өрттөөр талазы-биле Тес-Хем рай-онунун «Тес-Хем» совхозунун О. Шыназ салбырының ажил-ишчиле-ри (эргелекчи Б. Довдур) көсү түнөөлөрүн чепип алган. Апрель-дин бирги чартында 4-кү хойжу бригада 4664 хойдан 4683 хураган-ны менди камгалап алган турган.

Ук бригаданың бирги кварталда өскө амыл дээш, районун хүлү-лел салбыралыга кириген. Оларнык маадырлыг күш-ажылын Совет ча-

аак өскө үнөөлөн: хойжу С. Санза-ны «Хүлүлгелди демдө» өрөн-биле, хойжулар Я. Араажы, Н. До-жулар оларнык маадыр-биле чокта-ча шаңкалап.

Амыг үеде салбырын ажил-иш-чилери СЭКП-ниң XXIII съездинин шийтирлерин амыдыралга бот-тандырап дээш кызымак амылдан ту-рар болгаш ылангыч беш чылдың баштайгы чылында кызыр ажил-а-рының талазы-биле бедткен соци-алисттик хүлээлгелерин алганар.

Н. МАЖАА.

Совет парлагга чургайларда

1958 чылда-биле деңизерге бистиң чуртувуста солуннарының тиражы 1,7 катап, журналдар-ның—2,2 катап, номнарның бол-гаш брошюраларының—16 хуу өскөн.

Бугу-эвилелиң ном палатазы-ның сан-мездэлери-биле алырга, 1965 чылда Совет Эвилелинге 7687 солуннар (төл, республика, край, область болгаш өске-даа) үнүп турган. Оларның бир удаа парлаттынар тиражы 103 мил-лион экземпляр болган. Солуннар-ны СССР-ниң 58 улустары бот-тарының төрөз дилына нөмчүл турар.

Төл үндүрүлгелерин тиражта-ры улуу-биле көвүдзөн. Ам «Прав-да», «Известия», «Комсомоль-ская правда», «Сельская жизнь» солуннар 6-дан 8 миллион чедир экземпляр тиражыг кылдыр парлаттынып үнүп турар.

1966 чылда журналдарының бир удаа парлаттынып үнөр тиражы 23 миллион экземплярда, азы 1965 чылда-биле деңизерге, 26 хуу көвүдзөн. Сөөлгү үеде билгил-лериниң аны-бур адырларын талазы-биле дыка хөй чаз жур-налдар үнүп эгелээни. Чүгө Рос-сия Федерациязыга безин 1965 чылда колдуунда техника, үлөт-пүр болгаш бойдас эртемниң талазы-биле 35 чаз журналдар үн-гөн. 1965 чылда 76,149 тус-түс аттарлыг номнарны болгаш бро-шюраларны 1280 миллион экзем-пляр кылдыр парлап үндүргөн. ЮНЕСКО-нуң сан-мездэлери-биле алырга, делегейниң ном продук-циязының бугу аттарының дөрт-түң бир кезин СССР-де үнүп ту-рар. Бистиң чуртувус очулдурган литераторлары парлап үндүрүп талазы-биле делегейде бирги черни ээлеп турар.

(СЭТА-ның корреспонденти).

БӨГҮН—СОВЕТ ПАРЛАЛГАНЫҢ ХУНУ

В. И. Ленинниң «Правданы» нөмчүл олурары.

СЭТА-ның фотохрониказы

Бир үн-биле

ССРЭ-нин Дээди Советиниң депу-татына кандидаттар депшидер талазы-биле хөй кижилгил хурал Таңы райоңда дуржула стандартының коллективте болган. Станцияның директорун эртем талазы-биле ора-лакчың Владимир Назым-оол өс-алган.

— ССРЭ-нин Дээди Советиниң Эвилелинде Советиниң депутаттыг кандидаты СЭКП Төл Комитетиниң Чингине секретары Леонид Ильич Брежневти депшиип тур мен — деп өөрүшкүтүг чугаалашкан. Ол

саналы хуралын кижикчилери динимитиг азыш чарашкыны-биле уткан.

Эш Н. Юртаев өсө алган. ССРЭ-нин Дээди Советиниң Националлар Советиниң депутаттыг кандидаты Тыва АССР-ниң № 653 Таңды сов-хозда округундан Социалисттик Күш-ажылың ийн лауреат Маадыр, Ле-онидиң шаңалдын лауреаты, техник-тик эртемниң доктору Николай Алексеевич Плотинин депшилерин саналдаарга, нинти хурал ол са-наалы база бир үн-биле дөткөн.

Өөрүнчүг чедиишкиннер

СЭКП-ниң XXIII съездининиң материалдары хандыр өөрөтөп, беш чыл пазының Директиваларын амыдыралчы бугу-биле көрүшкөн. «Сүт-Хөл» совхозтун ажил-ишчилери бирги кварталдын планын ооналталарына ба-гай эвес түнөөлөрдүг болган. Санчылар О. Шортат 769, О. Ундес 555, Х. Шондайты 432 литр сүтүг сагылаан. Ооң түнөөлөдө совхоз бирги кварталда сүт планын 170 хуу күөстөкөн. Совхозтун ажил-ишчилери чак-ны хову ажилы өй-шаанда организастыг эгелдэн. Совет чазыктың өрөн-нери болгаш мездэлери-биле 5 кижиниң шаңгаланы база бир өөрүнчүг болушун. Ол дээрге Коммунисттик партияның болгаш Совет чазыктын бе-дүтү кижилерин күш-ажылын оонал демдеглээниң херечизи-дир.

ССРЭ-нин Дээди Советинге удаас болуп сонгулда хүнүгө бистиң сов-хозтун ажил-ишчилери күш-ажылын чедиишкиннериң умжурашышкан, ССРЭ-нин Дээди Советиниң Националлар Советинге депутатка кандидаттар ССРЭ-нин Дээди Советиниң Президиумун дарагын, ТК-ның Политбюро кежигүнү Н. В. Подгорныйн, совхозтун Ортоа-Тал ферманын саначы-зы Х. Шондайтын дээш багылашкыны-биле бир үн-биле бээр бис.

О. МАСПЫН-ООЛ.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ ЧОРУП ТУР

Хайыралыг булуң

Шактының тараалан хову-тун бис-тин совхозтун ажил-ишчилери «Ха-йыралыг булуң» деп чогуч-на шы-нашкан. Бо үнүш-үжүтүрү, дөтөм шөл шынаш-ла биске хөй тарааны берип келген болуп ийи.

Мында совхозтун эң хөй кижилгил, боловаачын техника-биле дээр чеп-сегелген тараалан бригаданы док-таалал амылдан турар. Бисте ажил-а-рыларын 38 тракторлары, хөй-хөй чажыла болгаш ажаап алымының машиналары бар. Олар-ны бектик мергежилди 50 амыг ме-ханизаторлар билгил-биле башка-рып келген. Оларның аразында күш-ажылын шылаарчылары, кайтам-чык кижилер өвөөш эвес. Ылангыч механизастыг бот-оругла-ча-рылгалыг аэвонун кижигиңнери В. Кузнецов, Н. Жуков, Х. Оюу, А. Гурков, В. Чертыков оларны болгаш анык, мычылда-даа амыл дээш чүт-күлдүг механизаторлар П. Даржаа-ны, Х. Балчымамы бо хайыралыг бу-луңун азулуг ээлери дие, частыгыр болбас. СЭКП-ниң XXIII съездинин төөгүтү шийтирлерин-биле сөрүк кирген бо кайтамчык механизатор-ларның кижи бурзуу кылдыр ажил-дын ээлчег нормазын хүн санында 1,5—2 катап амыр күөсөдүп кел-генин демдеглээр безин өөрүнчүг.

Бистид Шаңчыла бригаданың чаз беш чылдың баштайгы чылының чаксы тарылааны аки бедткен-биле апрель 19-та организастыг эге-лээн. Шөдөдө: ажил-ишчилерин ортушуга социалисттик чарыш чаз күш-биле калбарып келгенин, бугу техника туруш чок ажилаттын-ганын амында нийтиң-биле 6675 га тарыла шөлү чогуур айу-н-кижилер техника-биле амылдан ту-

рар болгаш, чөмөйиңиң-даа өвөө-рүшкүлүг болза өвөө-ондак туруп көөп болуп, а совхозтун дирекция-зы-даа, мелиорация органы-даа бугу-дун бригаданы мычылга аптешкар-бис хандырайн келгени чептес.

Механизаторларын амыл кон-чүг кадыг амыл, мынды болганда, оларны эң сүүзүңүтү чөмөр-биле доктаалал хандырап умжурлуг. Брига-даның стандартында аны-бур про-дуктулар бар болза-даа рабкооптун чортчан поварады оларны четче ажилдапай, куду шынарлыг чөмөр бедткен турары-биле хомула көү-дөп турар.

Бригаданың бугу ажил-ишчилери масса-политиктик хөмөтлөрдө док-ту-биле хайра туттуңга, кылды бу-луңга көсүк агитацияны, тайылбыр ажилын оон эргелекчи Таруулек Тарыс аки организастап келгени маантар херек.

Шаңчының тараажылары чурттал-га шөлү-биле, өрүн-өзөк болгаш амылдарыны өскө-даа чүгүла чүд-дө-биле бугу хандырылган, поли-тиктик болгаш күш-ажылын бектик көдүрүшкү-биле найыралыг амылдан турарлар.

Н. ЖАТИН, «Найырал» совхозтун Шаңчы бригаданың улуг механиги.

В. ЛОБАЧЕНКО, бригаданың агроному.

ЧУРУНТА: «Найырал» совхозтун Шаңчы бригаданың эң дээр ме-ханизаторлары, механизастыг бот-оругла-чарылагы аэвонун кижигиңнери В. Кузнецов, Н. Жуков, В. Чертыков, Х. Оюу, А. Гурков олар анык ажил-ишчилерин кал докта-нын кылгаш, кыска чөмөр ара-зында сүмөлөңүп турары, солагай та-лазында тракторлар чарып чөр.

Фотоз А. Содунамын.

Күштү суггарылгаже

СЭКП-ниң XXIII съездининиң ССРЭ-нин үлүс ажил-агыйын хөгжү-дериң беш чыл планының талазы-биле Директиваларына: «Кандачал райоңында 2,5—3 миллион гектар шөлү чөр сугтар талазы-биле амыл организастаар... сүт ханды-рылазын акижилер, суггарылгалыг участктарын планнаар, суггарылга системаларын техниктик чадтыр та-лазы-биле амыл боттандыра» деп айтылган.

Съездиниң Директиваларында бо айтылган сорулга бистиң «Талы» совхозда дөрт хамаарып. Чүгө дие бисте бугу тарылааны хөй кезин суггарылга-биле хандырып болу-рун аразы бар. Чамдык каллаш-кының чылдарда суггарылга чок бердип чүтү-даа алабай бээр бис.

Мынанга дүжүтү адырыга суг-гарылга эң илеткелчү болурун ба-рымдалашкан. Бо чылын 6800 га бугу тарылааны 3800 гектар суг-гарылга чөргө тарып деп план-наан, амы эрткен чылгызындан 1800 га хөй болуп.

Эрткен күзүн дүжүт ажаап алымыкынының соон дарыг сугга-рылганы чоруткан, сүт дөңгүзө чедир 280 га черин совхозтун сугга-рылгычы Чыбык, Долгай-оол, Серен, Шырап олар суггарганын. Бо чылын салбыр буртуунда элээн каш суггарылга эвөөлөрүн 6—6 ки-жи составтыг кылдып турганар. Суггарыкчыларын арыктарын сүүн дугулап басырап шийтер, калбак ыш-тар-биле хандырган. Резина идиктер-биле баштайгы суггарыкчыларын хандырган бөлүтүсө-даа, шүтү суггарыкчыларга кыдыр идиктер че-диртес. «Сельхозтехника» шүтү-мү-биле совхозтун резина идиктер-би-ле хандырайн турары чептес.

Совхозта 50 амыг кизи сугга-рылгада хаара туттуңган. Олар 600 га амыг черин суггарган. Моон ап көөргө, суггарылганын темпичи кон-чүг оожум чоруп турар-дыр. Апрель 27-ге чедир совхозта 56 га черин

шыгын басырган. болгаш 163 гектар аңдарган.

Суггарылганың оожум чоруп тура-рынын чылаатканы болза, суггарыл-гага кийир-чөгүр чөс амыг кижиниң чүгө аарты кезин амылдан турар, оон мыай дүңгө ээлчег орган-изастагышкан. Ам дүңгө амыр хөмөк болза, суггарыкчыларын са-нын көвүдөдир, дүңгө-хүндүс ийн эөлчөг-биле суггарылганы чорудары болуп. Оон-биле казы суггарылганы шынары дээш демиселди күштелир-ип, суггарылганы чөр буртуун хүн бурду хынап көөрү, бир эвес дески эвес суггарылганы болза, ол дордун чедирип суггарылган чүгүла.

Совхозта кырындан чаштырып суг-гарып ол мышана бар. Оларын бир-разын-ле чангыс уга 90 метрден бээр чаштырап болгаш эөлчөгө 3 гектар суггар. Бо мааилаларны бед-дик бугуручүлүг ажилдар болза, суггарылганы дыка шүлүкүлдүп бо-луп.

Совхозта парком болгаш салбыр-ларда партия эге организацияларын хову ажилдарының баштайгы хүн-неринден эгелээш-ле агитаторларын хову туралгаларына бижылтаан, кыдыр бөлүкчелерин дөңгө болгаш клубтарыны, библиотекаларын амылдарчыларын бо үеде хову амы-лыңче утандырган. Суггарыкчылар болгаш трактористер боттарының аразында социалисттик чарыштыг амылдан турарлар.

Мычылда-даа беш чылдың бирги чылының тарылазын бектик шына-рыг чорудары дээш, ылангыч сугга-рылганы дүргөдөп дээш ап чөдү-лүп турар хөмөкчелерин ам-даа ыракта чептес. Кол сорулга—бүтү күштү чаксы хову ажилдарыне са-лып, суггарылганы-да болуп черле-риниң-ишпүчүзү суггарып, бугу-кул-тураларын тарылазын чогуур хуу-сааларга бектик шынарлыг чорудары болуп.

В. ОЧУР-ООЛ, «Талы» совхозта парком секретары.

Кызыл-Даг салбыры мурнап турар

Бай-Тайга райоңда «Талы» совхозтун тараажылары чаксы хову амы-лын хайнышкыныг чорудуп, 1335 гектар черин суггарып, 661 гектарын аңдарган.

Совхозтун Кызыл-Даг салбыры 402 гектарын аңдарып, 554 гектарын чажарыла шүтү бедткен болгаш өскө салбырлардан мурнакч амыл-дан турар. Салбырда тракторист Очур Салчак хүн норманын доктаал амыр күөсөдүп, мурнакчыларын озурулда салдык турар.

Районун «Кара-Хөл» колхозунуң колхозчулары 180 гектар черде но-гаан мал чөмө чажып тараан болгаш 182 гектарын аңдарган. Колхозтун ажил-ишчилери ССРЭ-нин Дээди Советинге суггарылганын хүмүлө күш-ажылы чедиишкиннериң умжурар дээш бедткен хүлээлгелерин алган, күжөнишкиниң амылдан турарлар.

Е. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Закариадзе С. А.

ВЦСПС-тің ІХ пленумының доктаалы

буудуурууд ажылында республикалык нинти ажы-төрсө өзгөчө ажылы чонпарны аммырал дегенди улам бекитир.

Хой ажыны көжүдүргөнгө Тыва АССР-нин бойдуу багылы таарымчалыгы. Хой ажылында ички турмушталыгы кайрал база бар. Оон ынаы, хой ажыны өстүргөнгө ичиги бери, оон чөм баа-зын тургузганын күрүндө хой санын акша-хорегини-таа тектенини-таа бери туур.

Хой ажылы улам көжүп, оон продуктулуу көпүзүн тузун-на, оок продукцияны саарар делген рынок бисте бар. Хой ажылы—орутталыгы ажыл. Бир хойга онааштыр чыда чарыгын 3—4

Ол-ла совхозта хей уруглуг не Чигден Дарымаевна Донгак чурттап турар. Ооң боду 11 уругту төрөп болгаш кижизиккен. Оларның ичинден алдымы школала өөренип турар. Ийнез ам-даа чаш. Өскөлери совхоз бүдүрүлгезинде аяккалып турарлар.

Мичаарга Чигден Дарымзеин кайдигы? Ол ам-дам совхозтун аялында долу кун-беле аялдап турар. Ол болза Бейдир-Шат-та хойжу бригадада бир колданыч кол кадарчымы болуп. Терези чуртунга телептиги бараан болуп турар. Соң аялымы багай эвес чорун турар. Чыккы, бо чылдым бирги квартилында 100 баш чыккан ованштыр 33 хураганын ол камгалап алган.

Ам боц алган хүдээлгээн—тус хойд-на 95 хураганын, тус чер-ниг бэр хонжаа ованштыр 2 килограмм дүгтү зыргымыр болур. Назы-хари дөгүй берген болза-да, бодунуң Төрөөн чуртунга тө-лөстэй аймадан бээр дээш бүгү сэткили-биле чүткүүр деп чүве-ниң чижээ ол-дур.

A. САЛЧАК.

Маадырлыг ажил-
ишчилер

[illegible]

— Чейдинкинилеринг болу-
руну күздөйсүз — деп чыгыш
сөөстөрү чыгаалап турганда,
— Чейтинки, Тогоран чүртүм-
га узам! Күженишкенини-биле
ажылаар мен — күзүл-соруум мы-
нды, алган хулаагемени чүтүл дө-
дүзү-биле эвес, харын ажып ку-
седирин хулаагени түр мен — деп,
Ондоо Шортат сөөгүнө мынаар хы-
рыллаан.

Оон ажылап турар фермазын
коллективте ВЛКСМ обкомун
түр болгаш райкомунун ишчиги
Кызыл тугалын чыга алып тур-
ган.

төлөнтүп түдүп келген. Ичкээрге партиянын ХХІІІ съездининге төлөнтүп ужуражы уреш социалисттик чарышка алган хулаагелдерин ферманын ажил-мичилери күтсөдип, сөглөң сөзүн ажил-терекбиле карыштырбаан: бири квар-талла 180 центнер сүт дужаар хулаагелзин 325 центнер кылдыр олар күтсөдип.

СЭКП-иң ХХІІІ съездининг шинтирлерин амыдыралга бот-дандыр төлсө. Ферманын саан

Минчангаш бо хуннерде боттарыны салган - сөрүлгаларын чедимшикенинг бүзүрелдиг.

Зүгт ажлын шагуу чадлаар өсч байна. Эхний тооллогоор хотын статистикийн газрын ажлын үр дүн нь 1980 онд 150 мянган хүмүүсийн ажиллагаагаар байсан боловч 1981 онд 160 мянган хүмүүсийн ажиллагаагаар байсан байна.

О нийтхи саалдаа тургузарын аймаг
длаа чүгөл 6 нийк саал турар.

Огуур саар ниектер ам кайлаа? О
ныаарыныа ааларында. Ниек кадар
Зрендл, Шокулча Бүрбү, Данда
мил болгаш еске-даа малчынарын
ниектер быагалал-даа, фермын
кирбөөн малчынар-биле чуугаада
ныаа бадаткал турары-биле алырга
длаа ажы саар ниектер турар болгаш
тун № 1 сүт-баараан фермазынга тур
тар кадарын Мылбан-олдун залым
чула саалзынч тунгундее бери
нар сүтү бериш турар, а ол нийтхи
рбейн турар.

О куралары шак ытлар ниек кадар
ныаа, малчыны алыттыла, белек алы

аңа тарадар чашгына берген турда
чери болбас боң мал ажылынын түс
ну эскергес чегенчиг болганнар.

а ажил? Бодавыже, колхозтун баш
р эргелекчилери баа тускай эртем
ниарын четчелдериниң хемчеглерин
ладымышкын чокка чорудары болур

С. ТАМБА,
Д. МИЖИТ.

Бистин республиканын эконо- | рубльден ашпайн туур. Үнчаарга | рарлар бо-дур: Хомушку Буржу | лап организаастар эвес, хары
микаанын бир кол адыры—мал | бээр орулгаы—5—6 рубль чедип | төгөи 270 хоюндан ынча санныг | ёзудур үр-түнчелдиг болур кыл

Индий хөмчгөдөрн ала бэргө, хангай салбарын дүүртүгчүлэ-
нүн, хойжүлэрин таламизин
н чогуу үжүрүп, ону канчаар
дидишинин чордүлүн чеди
дбес чүүдөр түрүп болу. А
ка маңаа совхозтү тускай эр-
мөнгөдөр олотаа практиктин

заны чөдир апар, Малчыны
рыңы отутуна зооветеринария
нык огузастааныны аргам-
ды, ылантыа хойжуларын би-
ни белдирсине кичинебейи
эле кошкатынас болган ошк узук
куз-дузаламын кыжы бурун-
дурелетте чөдирер.

Чары кычаш, зооветеринария
лазым-беле билич чок кыкпелер
он сонгаар, мал ажылынына ту-
шпалар дээрине кыжы буру-
ны балындыр чорук чутуза.

И. ТОРЖУ,

инженер-технолог.

Солун—чүглө коллективтиг пропагандист болгаш коллективтиг агитатор эвес, харын ол ышкаш коллективтиг организатор

(В. И. ЛЕНИН).

Солун дээрге чалгаа чазар номчулга эвес,
Солун—бистин карак болгаш холувус-тур.
Хүн, шак бүрү иживиске дузалажыр,
Хүннүн биске сүме кадар күчү күш-тур.

В. МАЯКОВСКИЙ.

Номчукунуң бодалы

Солун чүглө коллективтиг пропагандист болгаш коллективтиг агитатор эвес, харын ол ышкаш коллективтиг организатор болур деп, Владимир Ильич Ленин бисти өрөттөп. Бо ленинчи сестер ажил-херек-биле дүжүп, херек кырында боттанып турар. «Шын» солун — маң ынак өнүгүм, агитатор болгаш сургакчы. Оң арын-нарындан дыка хей чугула чүдүлгөн хүн бүрү билеп ап турар мен. Солунга чүве бижиң эгелзэн үем — 1940 чылдың октябрь. Оң бээр-ле мен «Шынның» доктаамал бижикини билгеш номчукчу болу бердим. Солунга парламенттин чүдүлгөнү тугуш эш-өрүмге үргүчү номчу берип келген мен.

1957 чылда «Тыва тугу» презинге ажилдап эгелзэн үемде, тугула чүглө чазаска мен ыла-хаа чүве бижиң турдум. Оң бээр биске тос чыл эртен. Ам тугула ажилчин-корреспондент эш-өрүм көвүдзөн. Бистин тугула бригадыста бенин «Шынның» штаттан дашкаар корреспондентин Х. Номулдай; тугулаар — ажилчин-корреспондентер Д. Чүдүм-оол, О. Самбуу ден ышкаш эштер бар алпарганга өөрүп турар мен. Олар солунга чүдүлгөштерин бижиң турарындан аңгыда, солун агитаторлар, рейдге идепкей-лиг кирип туралар.

«ШАЛЫПЧЫ» БОЛГАШ ООҢ ӨӨРҮ

Хана парлагызы — ажилчы чоннарын мырза-ла ортузунда, олар-ның боттарындан идепкейлиг кирижиге-биле үнүп турар эң-не массалыг хевирин парлагызы. Хана солунга чугула болгаш харымсалгалыг сурга-онаажып турар: коллективтиг ажил-амыдыралыг, кижилерин аажы-чачын шың үнелер чырыдар, чоңуң күжүн ажил-херекке мобили-застар, чоңуң үнү, индирин болур арын-нуур-биле четистерин болгаш төлөп чок кижилерин принципалдыг, чыдыг шүгүмчүлзүш, оларны чай-ладып эдери.

Бөгүн, совет парлагынын Хүнүнде бистин хей санын хана парлагы-ларынның бирээни, Барын-Хенчик районда хоочун хана солуннарның өөрү «Шалыпчы» (редактор эш К. Т. Казак-оол) дугайын чугаала-ры күзөңчир-ди. Бо хана солун «Шекээр» совхозта паркомун, проф-союз комитетинин болгаш кезде Советтин органы. Ай санында бир улаа доктаамал болгаш багыт эвес каасталгалыг, эвээш эвес материалдары үнүп турар.

Хана солунга парлагынын турар материалдар совхозтуң чер ажилы-нын, мал ажилынын, тугу ажилынын бүгү үчүстөктеринде байдалы, кезде Советтин девискээринде култура-чырыдышкын албан черлеринин ажилын багыт эвес көргүзүп турар. Солунуң мурнуку чүдүлгө-дээ, тус-тус авторларын чүдүлгө-дээ амыг үнүн чугула айтырылгын чырыдып турар.

«Шалыпчы» болгаш совхоз девискээринде эске-даа хана парлагылары хей-ниинин корум-чүрүмүн быжыгалаар дээш, арагалаар чорукка уур-демиске чугула кичээнгейин салып турар. Четпестер болгаш аажы-чаа талазы-биле төлөп чок кижилер дугайында шүгүмчүлзүш материалдар черге арбын болгулаар. Ынчаарга хамык укур материалдарны хейнү пар-лаарында эвес, а харын оларның дээштин чедип алыры болгай. Бо тала-зы-биле мындыг чиктерин көргүзүп болур.

Совхоз төвүнге чамдык аныктарын талазындан хей-ниинин корум-чүрүмүн үрээр таварылгалар ховар эвес турган. Бо айтыры талазы-биле хана солуннар каш улаа чүдүлгө бижиң, корум-чүрүм үрөкчилерин чүрүп тургаш, чилин-биле шүгүмчүлзүш. Түңгелде кээп, совхозта корум-чүрүм үрээр чоруктар дыка эвээжзөн. Ол ышкаш, Биче-Тей сурга уугу, анык кижилер арагалап алгаш, албан организация, хей-ниини черлеринге бо-ла көстүп тургулаан. «Шалыпчы» биле «Комсомолчу проектор» оларны чандыр албайн, шоодугу чүрүктөр-биле кады сылаа шүгүмчү-лээр алпарган. Ол материалдарын дээштин болганындан ам ында арага-лаар чорук дыка шеглиг болу берген.

«Шалыпчы» хана солун совхозта чазаскаан эвес. Оң бир үнүгү, бир деңгир өөрү — «Комсомолчу проектор», Аңгыда, Дөң-Терезин салбыр-ларда хана солуннары база-ла ажил-херек, корум-чүрүм дээш деңгир де-мисеип, мурнакчыларны алдаржыдып, оларның дуржулгазын нештередип турар.

М. ЧҮЛҮДҮМ.

Чаржып турарымыс. Ак-Довурак хоорайда С. Мокруштың бригаданын ажилынын дугайында медээлер-ни солун дамчыштыр таныжып ап турар бис. Бистин бригадыста он агитаторлар хүн бүрүнүн чаа солун-нун дүштеки чалсар аразында бенин номчуп туралар. Оң иштинде С. Чайдып, Т. Сенденмаа, Т. Тенек-оол эң идепкейлиг агитаторлар.

Мындыг бодалымны болгаш хо-мудалымны чугаалакшан тур мен: со-лунга парлагын шүгүмчүлзүш мате-риалдар чамдыкта четче истелгени эртей турарында түңгел чок бо-лур таварылгалар бар. «Кызыл ту-дуг» эргелелин тугулаарында болгаш № 48 тугу эргелелин ажилында четистерин дугайында «Аргалар турган, а түңгелдер чөгө-чиг» деп рейд 1964 чылдың ноябрь 19-та «Шынның» арнынга парлаг-тынган. Бо ийи тугу эргелелери ортан чогур түңгелди кылбаанар.

«Мээ болгаш мындыг» деп чү-лүм ол-ла чылдың декабрь 12-де «Шыг» парлагтынган. Тугула ы-чаардагыла четпестер амыгга чедир үргүлчүлүп турары харадан-чир. Ажилчиннарның, мастерлерин болгаш бригадирлерин ажилга ур-ызырмыска, ажилдан үер чоруг а-маа үргүлчүлзүш. Амгы үеде «Кызыл тугу» тугу эргелели бир

ай дургуула начальник чок туруп келген, амыды харымсалгалы-биле доктаамал башкаар, чачыме аай уадуур киж чокта ажил-херек шүлүдүдас боор-дур. Ажил-агынның материалдыг хандырылганы бригада-ларда чедишпей турары чажыт эвес. 1965 чылдың июнь 6-да «Шыг» «Деминг ажилдар» деп рейд парлаг-тынган. Ыдыг-даа болза, оон кан-дыг-даа чогур түңгел үнүзэн. Ажилчин-корреспонденттерин бот-тук саналдары тугу эргелелинге ажилчы чугаажок болуп турган. Рейдинин сайгарылганы кылдынаан болгаш четпестерин чайладыр ду-гайында хемчегер алдынаан.

Кызыл хоорайны Каа-Хем кудум-чузунуң № 33 бажымында турар Монгуш Дайырааны ур уеде бажы-биле хандырылган дугайында «Бичи-мана, бээр бис» деп эгелзип, мээ бижиз шүгүмчүлзүш материал эр-кен чылдың июнь 19-та «Шыг» парлагтынган. Ыдыг-даа болза, со-лунга үнүн ол чүлү база-ла түңгел чок артык. Ол-ла адресте Кызылдың даарында комбинатынын ажилчы-ны Рамса Монгушту чурттаар бажы-биле хандырылган дугайында Кызыл хооруксузунуң, хамаарышкан бажы эргелелин каш чыл улаштыр төнчү чок аазашкыны турган. Оң дугайында «Алды чыл манаан» деп эгелзип чүлү 1965 чылдың август 15-те «Шыг» солунга үнүн. Ынча-ла-даа ортан чүлү-даа бүтүзөн. Кан-дыг-даа организацияларын уадуур-чулар ол организацияга хамаарыш-кан шүгүмчүлзүш материалдарын дурган хынааш, айткан четпестер-ни чайладыр дээш, кандыг хемчег алганын хей-ниини билзип дээш со-лунга харымсазы бистин амыды-ралында чачыл болганын кым-даа билер болгай. Мээ чугаалааным бо чиктерден чүлү «Шыг» солунун редакциясы эвес, харын «Тыва ту-дуг» тугу эргелели «Кызыл тугу» эргелели, Кызыл хооруксуз чогур түңгелди кылдыр боор деп кузелимин парлагга хүнүнде база катан илере-дип тур мен.

С. САНДАН.

УУЗУ—ИВИ ӨСТҮРЕРИНИН ОРАНЫ

Ол иштинин малын эң ырак, чайын хары бе-зин эривейн чыдар, иви өстүгү сериян тайгалар-га ивижилер кадарып, ажаап турарын кым бил-бес деп. Иви дээрге дузаа чок, мал эвес-ле бол-бай. Тожунуң ачылары аңап, дининин муна-рынга, аргыжына, тайга черге чамдык трап-спортка ажилдарыга дыка ажыктыг мал. 1459 баш, оң иштинде 406 төрүрү иви он беш кол-хозчу хүнүнүң-не тууда кадарып, ажаап турар.

Апрельдин төңүзүндөн эгелзээш июнь 1-ге че-дир олар барык-ла доозазы болдартар. Болдаш-кын үзүндө ивилен шынгы кататка тургу-нас болза хоржок. Кататтан уштунуп үнгөн иви-лер коданче дедир келбес, ол-ла олар чидип бар-ганы ол. Ынчангаш оларны оскунмас дээш иви ажаашкыларын харымсалгазы уаду. Бо эртен кыжын «Май 1-зи» колхозтуң бо иви фермазы-нын турар черинге хар бүүн чартык метр кылын чатган. Ыдыг-даа болза ивилен баксырааан. Уузу—иви өстүреринин ораны. Кыжын хар че-же-даа улу болза, оларның күш-денгел семс хевээр болур, чүте дие, олар ырадыр чоруп шы-давас апар болгаш белгээт одрга өрттаарлар.

Болдашкын үзүндө оң чаш төдүн ажаап өстү-рер тускай сакмаштыктер турар. Ивижилер Биче-тик, Бузенок, Суубан болгаш Мыалай, Ызыбан тус-тузунда төрүрү чүс ивиге онааштыр 90 иви анайын алыр деп социалист хулаалгелерин ал-ган.

Иви малга тускай чөмөр-даа белеткес, ка-жаа-хорда-даа тутпас. Ону ажаап өстүреринге үер чарыгдал эвээш болур, колдуунда кадат-би-ле хандырып. Оң эдип, кежи база ажыктыг. Ан-ныр-тывыш ажил-агый черлеринге иви ажилы дузалыг. Иви өстүрү деп партия, чазак айты-кан, күрүнге эгт кылдыр садарындан хостаап. Ыдыг-даа болза, бистин колхоз күрүнге эгт садар планынга кириштир бо чылдың эгелзиде 550 ивини дужааган.

Моон-биле чергелештир чамдык чедимчелг эвес байдалдарын демделгескен ийи мен: иви фермазынын турар чери колхоз төвүндөн тура 200 километр ырак черде. Почта чедирилгези айз чугула ийи катан кээр. Радио чокказын тургузар дугайында колхоз баштаар чери каш-даа катан аазашкыны кылган. Радио, библиотека тургуза-

рын иви каларчылары күзеп турар. Эртен-даа, бо-даа чылын районнуң уадуур организацияла-рынын, колхоз баштаар черинин харымсалгалыг ажилдакчылары мааа келбес. Бир эвес олар бис-ке көп турган чүве болза, арга-сүме-даа алыр, ивижилерин сазгыш-сеткилде-даа эки-болур турган ийи.

Ыраккы тайга чурттугалар болур-чогууру-биле доктаамал медицина дузалалыгын, ивиленге ве-теринария хандырылганын күзөөс аргазы чок. Партиянын XXIII съездинин шийтирлерин, беш чыл планынын Директиваларын чүглө таныжып каар эвес, харын колхозчулар моон солгаар-даа улам эки өөренир ужурап болгай. Моң-биле ка-ды солуннар, сеткүлдерин болур-чогуу арга-зы-биле дүргөн таралары нешеттин турар. Съездинин шийтирлерин күзөдир дээш ивижи колхозчулар улуз күзөл-соруугу. Бисче үргүчү күчөңгөй салырын районнуң уадуур организа-цияларындан болгаш колхоз баштаар черинден күзеп турар бис.

А. ЧУУРГА.

Тожу район, «Май 1-зи» колхоз.

„Кобальт дээш“ деп хана солун

Эң-не чик эртенгит тыва кобаль-тын чуртта бээр «Тыва кобальт» комбинаттың партия болгаш проф-союз организацияларынның органы хана солун «Кобальт дээш» деп ат-биле үнүп эгелзеден бээр үр бол-ган. Хову-Аксынын чурттакчылары бо хана солунуң онза хандышкы-биле номчуп чачыккан.

«Кобальт дээш» деп хана солун-нун кол редактору инженер-метал-лург эш Б. Голубов-биле оң каби-недиге чугаалажып олур бис.

Комбинаттың баштайгы эзе-чезин 1967 чылда ажилгалы кирип-тер дээш шынгы күженишкын-биле ажилдап турарымыс бо хүнүнде «Кобальт дээш» деп хана парлаг-га уадуу рольду ойноп турар— деп, эш Голубов тайлыбырап олур: «Сөөлү ийи чылда солунуң урав-неден редактору болуп келдим. Чу-рук каасталганын кол инженер эш

М. Дадар-оол болгаш бөлүк активтер кылдып турар, бис оларга даянып турар бис.

Шынап-ла «Кобальт дээш» деп ха-на солун руда эргелелин эң-не эки дөң парлагга органы. Солунга пар-тийа амыдырал, комбинаттың ту-дугу, политикжидигелгит ажилдар, амыдырал-хандырылганын айтыры, шүгүмчүлзүш болгаш бот-шүгүмчүлзүш, шоодугу болгаш дузашкынаар деп темаларын доктаамал чырыдып келген. Каастала ханы уткалыг, аянын-чараш болгаш сагышка үр-ле артып калыр.

«Кобальт дээш» солунга парлаг-тынган чүдүлгө-дээ талазы-биле ай-тырылганын партбюрога (секретары эш С. Чанзан-оол) болгаш рудкомга (диргазы эш Н. Муцский) сайгарып, чогур шийтирлерин үндүрүп кел-ген. 1965 чылдың июльда «Чогу-м чалаачы ирги?» деп шүгүмчү-

А а ж о к
күзөңчиг

Совет парлагынын Хүнүнде бистин республика солуннарның коллективтиг чертеңгит хан-нызындан ийи байыры чедири-бипаал, оларның бижикини бо-луп, чээрби чыл ажыг ажилдан келген ийи болгаштың, боо-мун күзөдирерин чугаалакшан-дым.

Ам үеде союзнаарың мурну-нда аякоч чугула болгаш харым-салгалыг сургалта — СЭКП-инң XXIII съездинин шийтирлерин парлагындааары болгаш оларны амыдыралыг ажилчы компартияны күжүн мобилиза-таар талазы-биле уадуу ажилдар турар. Ынчангаш союзу ботур ботунуң ажилын мога чокка саймандыжылар, ажилдакчы бурзун — ботунуң журналист мергезиниң белидери чугула дээрин билдиргэн.

«Шыг» солунуң чонга дегер-гелг апарган дугайын оон бир утга үер тиражы 13 муң экземпляр алып турар апар-ганы, 1965 чылда апаа келген ча-гааларын саны 7240 четкени херчелеп турар. Бо чылдың чүг-ле бирги кварталында бенин ре-дакцияда 2150 чатаа келген-дир. Бо дээрге аңгы-дир. Ынча-ла-даа маада оожурган болбас дээрин чугаажок.

Солун ботунуң арыннарыга андурга: жанпарымың бүгү байкалгың — өөркеттерин, расекастарын, шүгүлтерин, фелетоннарын болгаш өскөдери-даа улам хей ажилгалы турары күзөңчир. «Шыг» солунга комму-нист күш-ажилдын шалыпчы-лары, ботургаларын мурнак-чылар, тус черин чогадикчи күштерин: чогадикчилер, чурукчу-лар, композиторлар болгаш пар-тия, совет ажилдакчылар, хоочун коммунисттер, ажил-агынның тускай эртенгилерин, култура ажилдакчылар улам хей чүдү-лерин бижиң турары күзөңчир.

В. И. Лениннің төртүтүгүн хү-нүнге утуштур тускай номерин үндүргөн. Оң дугаары 22, а № 23 ха-на солун Май 1-ини байырлаптыда үнгөн. Солунуң ажилында идепкей-лиг кирип келгенер: инженер-эко-номист Салимов, күш-ажил инжени-ер эш А. Алаков, уадуу геолог эш К. Муцский, партия организаця-зындан солун ажилы харымсал-туур, инженер эш Сенько болгаш өс-ке-даа эштерин алап болур.

«Кобальт дээш» хана солунга 20—30 хире улуз, биче чүдүлгө-дээ парлаг турар. Хүн бүрүнүн амыды-ралын чырыткан «Чачык» деп ка-сырылганы солунуң ээлчеглиг ду-гаарынын аразында үнүп турар. Ынчангаш «Тыва кобальт» руда эргелелинде хана парлагызы бенин дегелде ажаап, партиянын үнүн массага чедирип, ботунуң организа-чы рольду ойноп турар.

О. НОРОДА.

Д. РЫЛОВ,
переводчик испанской.

Кыжын оттулар ыжывыс белең

Бөдө суурда шкоаның, клубуң, садгынның эмелгелгит кыжын от-тулар мажы ам бүрүн белең. «Күш-ажыктыг хосту» колхозтуң Эйит-Хем бригадызы (бригадир К. Дамба) сес чыл школында одаар ышты чүглө кыш дургуулаа чедер кылдыр белеткээ эвес, харын планында ажыр 100 кубометри белеткээ. Белеткетиң бүгү ыш школа чыны-да дүжүргөн. Башкыларын чуртапта бажынарын чынында 12—12 кубометр ышты сөөртүп чедирген.

Ада-илер К. Сувак, Ырбаан-оол ыш белеткээринге эң идепкейлиг ки-ришкен. Чангыс Сувактың бенин калкан ыжы 130 кубометр. Суутуң чурттакчылары кыжын оттулар ыжын колдуунда белеткеп алган, азы бажынарын чынында дүжүргөн. Чыжаа, колхозчу пенсионер Кыргыс Оваң ирей 32 кубометр ышты бажынының чынында дүжүртүп алган. Ынчаар ыш дүжүргенер суурда хей.

И. БАДРА.

Улау-Хем район.

ТЫВА НОМНУН НАМДАРЫ

Тыва номун намдары амыдыныда допчу: 1930 чылда хе-вилеттинген үш номдан эгелзэн. (Ичан—«Ужугула», «Сан бодалың ному» болгаш «Бүгү делегейниң пионер уругла-рының сөздүкү кыргыры» ол чылын Тываның төп черле-ринин чурттакчылары-биле чергелештир, Тожунуң арга-сы-нарында, Эрэннин ховуларында, Монгу-Тайганың бедикте-ринде арааттарын аалдарына чедер берген.

Тыва ном, солун парлагынын тыттып келгени болза, бистин уластуң национал хевиринг, социалист уткалыг културазын хөгжүлдеринг херзеге чугула ужу-дузалыг болган. Тыва бижик нештереп, култура революциясы хан-дыла-биле чергелештир, чонга чок, хейге билдингир уран чүл болгаш чечен чогаал төртүтүп келген. 1930—1940 чылдарда С. Токайың «Херзеге», «Үр даргазынга үш чыл болуң», В. Кок-оолуң «Чутту утпаларың», «Чалым-Хаа» деп ши номнары парлагтынын үнгөн. 1937 чылда тыва чо-гаалчыларын баштайгы альманагы «Чыныда чогаалдар» деп ном үнгөн. Ында бистин хоочун чогаалчыларымыс С. Сары-оолуң, С. Пюрбүнуң, В. Эрэнчинин болгаш өске-даа автор-ларын шүдүктери, мылары бар.

Үжүн чыларын сөөлдүредир чечен чогаал очулгазы ша-пыччын эгелзэн. Тыва дылга эң баштай делегейин пролетар-жы гимнизи «Интернационал», А. С. Пушкинниң шүлүкте-рин, «Канитан уруу» деп тоожуң, А. М. Горькийниң «Ма-кар Чудра», «Ишары 9-у» деп чечен чугааларын очулдурган. Ам бистин республиканың чогу делегейин алдарлыг чо-гаалчылары Д. Байронун, Л. Синниң, Р. Тагорун, Релан-нин, М. Ю. Лермонтовун, И. В. Гоголдуң, П. А. Остро-в-

скийниң, М. А. Шолоховтуң өлүм чок чогаалдарын төрөөн ды-ламың кириңда номчуп турар апарган.

Карл Маркстың, Фридрих Энгельстың, Владимир Ильич Ленинниң чогаалдарын тыва дылча очулдуур ажил ылаңгыг сөөлү чылдарда онза калбарган. Тывага эң баштай үнгөн ном-нарын бирээни «Башкы Ленин» деп номчуташ болганы тава-рылга эвес. Ол чылдардан эгелзээш, В. И. Ленинниң «Өөренир, өөренир база катан өөренир» деп чачын дугулар тыва улуз чүс-чүс чылдарда карачы бугуулу чоранындан уштунуп, бижик билбес чорукту эрестин-биле уузкап, марксизм-лени-низмниң үндөинерин шийгээдип ап эгелзэн. Кызыл ааданың куржанышкан лекпунт башкызы аалдарга халдыг келири бил-лек-ле, апаа улау-биче, уруг-дарыг дивейи чон чыгып, саа-зын, карандаш чогуңдан чегемейи, шугайын үстөп ху-дээш, чарты-биле ужуң чүрүп, бажыке өөренип эгелзээр чо-раап чыларын сактып көрүр. Ол чылдарын дугайын А. Пальмбастың, В. Эрэнчинин, Б. Хөвемейниң, С. Пюр-бюнуң өчөрктөрүндө болгаш сактышкынарындан номчуп болур.

Тыва номун намдарына оон бээр дыка хей чаагай арын-нар кири бижиттинген. Тыва Автоному Совет Социалист Республикамын ажил-агый, културамы улуз бурчуңга ба-зымын кылдып, чекетелин хөгжзэн. Республиканың тутунда Ленин ордени—дээди хавыаа—ол шапкын хөгжүлгөдөн хере-чизи болур. Чангыс чижек. 1930 чылда 10 четпес парла-ар 3 номнуң 20 муң тиражтыг кылдыр үндүргөн болза, 1965 чылда 326100 кезек тиражтыг 83 номнарын парлаг үндүр-ген.

1966 чылдың апрель айга чедир 20 ажыг номдарын

150 муң кезек тиражтыг кылдыр парлаг үндүргөн. Оларынң аразында партиянын XXIII съездининг СЭП ТК-ның от-чөт илеткел, СССР-инң улуз ажил-агынның хөгжүлгө-дө-лө-лө беш чыл планынын талазы-биле партиянын XXIII съездин-нин хулааң алган Директивалары, Тываның хоочун чогаалчы-лары В. Кок-оолуң «Самбакчы», С. Пюрбюнуң «Шыгалада» деп ши номнары, анык шүлүкчү М. Бачей-оолуң «Чаа-Хөлүң айдыңында» деп чыныдыз болгаш өске-даа номнар бар бооп турар. А. Н. Толстойнуң «Никитаның бичин чораян», А. Соболевтың «Ноган херел», А. Алыштың «Чалчырааң өдүрүк», В. Рыхтууңуң «Хуугаазын хол хавы», А. Даржа-нын «Эрнч эрзи», А. Чадиманың «Ак-кок чөмөр», С. Са-ры-оолуң «Аңгы-оолдуң тоожуу» болгаш өске-даа чогаал-чыларынң номнарын бо чылын парлаг үндүрер-биле белет-кээ.

«Тываның төөгүзү», «Тувинская АССР», «Инитилел-поли-тиктиң терминдеринин словар», «Тыва уластуң үлгө-дө-мөктөрү» деп номнарын болгаш аны-бүрү өөредилге номна-рын, көдө ажил-агый, санитар-чырыдышкын литература-зынын номчуташтарын бо чылын үндүрер-биле планда кир-ген.

«Эки, шын ном—улау байырлап болур чүве» деп А. М. Горький чуталал чоран. Тываның ном үндүрер черинин ажилдакчылары республиканың чогаалчылары-биле алыз номчучуңу өөртүр, оң улау байырлыгына кирип эргени чедип алыр дээш бүгү күжүн салып ажилдап турар.

Ю. КЮНЗЕГЕШ,

Тываның ном үндүрер черинин кол редактору.

